

MONOGRAFIE MATEMATYCZNE

KOMITET REDAKCYJNY:
K. BORSUK, B. KNASTER, K. KURATOWSKI, W. SIERPIŃSKI,
W. ŚLEBODZIŃSKI, H. STEINHAUS i A. ZYGMUND

TOM XVIII

0338
[18]

DR ANDRZEJ MOSTOWSKI¹
PROFESOR UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

²
LOGIKA
MATEMATYCZNA

KURS UNIwersYTECKI

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

1000415295

Z SUBWENCJI PREZYDIUM RADY MINISTRÓW
I MINISTERSTWA OŚWIATY

WARSZAWA — WROCŁAW 1948

02338

COPYRIGHT, 1948, by MONOGRAFIE MATEMATYCZNE
 WARSZAWA (Poland) WROCLAW
 Seminarium Matematyczne Uniwersytetu.

ALL RIGHTS RESERVED.

NO PART OF THIS BOOK MAY BE TRANSLATED OR
 REPRODUCED IN ANY FORM, BY MIMEOGRAPH
 OR ANY OTHER MEANS, WITHOUT PERMISSION IN
 WRITING FROM THE PUBLISHERS.

Printed in Poland

8.44.48
 107.44
 0051

Nakład 3.000 egz. Stronic VIII+388. Papier bezdrz. sat. 100 g 70×100 cm. Sierpień 1948.

PRZEDMOWA

W polskiej literaturze podręcznikowej nie ma dotychczas żadnej obszernej książki, poświęconej nowoczesnej *logice formalnej* (zwanej też *logistyką* albo *logiką matematyczną*). Brak ten jest tym dziwniejszy, że polska szkoła logiczna należała przed wojną do najlepszych w świecie i że zarówno obowiązujące dotychczas jak planowane na przyszłość programy egzaminów magisterskich przewidują dla studentów matematyki obowiązkowy egzamin z logiki (lub z metodologii matematyki).

Książka niniejsza napisana została z myślą zaspokojenia tej potrzeby. Wynika stąd, że książka pomyślana jest jako podręcznik, przeznaczony przede wszystkim dla studiujących matematykę.

Przy pisaniu książki z logiki przewyciężyć trzeba trudności, jakich nie spotyka się przy opracowywaniu dzieł z klasycznych działów matematyki.

Wydaje mi się, że trudności te płyną z trzech źródeł.

Pierwszym z nich jest niewątpliwie to, że logika matematyczna jest jeszcze nauką młodą, nie mającą za sobą dostatecznie długiej tradycji. Jest ona w tej chwili już zbyt obszerna, by móc ją całą przedstawić w jednej książce, a nie umiemy jeszcze odróżnić w niej działów ważniejszych od mniej ważnych.

Źródłem drugiej trudności jest niedoskonałość istniejących obecnie środków logicznych. Wiadomo, że logika ma za zadanie m.in. sformalizować rozumowania matematyczne i poddać je badaniom metodologicznym czy meta-matematycznym. Dotychczas znane sposoby formalizowania rozumowań intuicyjnych są jednak albo tak nieściśle, że nie można budować na nich rozumowań meta-matematycznych, albo prowadzą do rachunków tak rozwlekłych, że nie można myśleć poważnie o stosowaniu ich w praktyce.

Trzecia wreszcie trudność pochodzi stąd, że nie potrafimy pozbawić logiki (jakkolwiek bądź byłaby ona formalna) pewnego choćby podświadomego podkładu filozoficznego, którego wybór świadomy jest tym trudniejszy, że — w obecnym stanie dyskusji nad podstawami matematyki — nie można z całą pewnością powiedzieć, który z wielu ścierających się ze sobą poglądów jest najlepszy, albo chociażby dobry.

Omówię tu po kolei te trudności.

Przy wyborze materiału kierowałem swą uwagę głównie na te dziedziny logiki, które mają lub — jak sądzę — mogą mieć zastosowania w matematyce albo przyczynić się do wyjaśnienia natury pojęć matematycznych. Wydaje mi się, że z tego punktu widzenia prawa rachunku zdań mają mniejsze znaczenie, niż prawa dotyczące kwantyfikatorów, a teoria klas i sylogistyka mniejsze znaczenie niż teoria relacji. Dlatego teorię kwantyfikatorów i teorię relacji potraktowałem obszernie, a rachunek zdań i sylogistykę — tylko pobieżnie. Uważałem za niezbędne, by czytelnik-matematyk znalazł w książce teorię Frege'go liczb naturalnych, która jest niewątpliwie jednym z najpiękniejszych i najgłębszych działów logiki. Wreszcie, potraktowałem obszernie zagadnienia metodologiczne, których wagę i doniosłość uznają dziś nawet matematycy, zainteresowanymi swymi stojący daleko od logiki. Omawiając zagadnienia metodologiczne, ograniczyłem się jednak do rozpatrywania systemów sformalizowanych zawierających całą logikę zdań i kwantyfikatorów, ponieważ jestem przekonany, że systemy takie mają dla matematyki bez porównania większe znaczenie, niż inne uboższe od nich systemy. Tym tłumaczy się pominięcie zapoczątkowanych przez Jana Łukasiewicza badań metodologicznych nad rachunkiem zdań oraz t.zw. *metodologii ogólnej*, zapoczątkowanej przez Alfreda Tarskiego.

Wobec i tak dużych rozmiarów książki nie mogłem poruszyć lub dostatecznie pogłębić wielu ważnych zagadnień. Tak np. nie rozwinąłem teorii funkcji obliczalnych, ani związanych z nią zagadnień rozstrzygalności, a twierdzenia Gödla, które same starczyłyby za temat do odrębnej monografii, mogłem przedstawić tylko szkicowo.

Oczywiście względy subiektywne też odegrały rolę w wyborze materiału. Czytelnik obeznany z literaturą logiczną stwierdzi z łatwością, jak dalece na wybór ten wpłynęły prace Alfreda Tarskiego.

Przejdę teraz do omówienia drugiej ze wspomnianych trudności.

Logika, którą przedstawiam w I i II części tej książki, nie jest systemem sformalizowanym w ścisłym znaczeniu tego słowa. Wprawdzie począwszy od rozdziału III dowody twierdzeń logicznych prowadzone są zasadniczo z powoływaniem się na przyjęte reguły wnioskowania i udowodnione poprzednio prawa, od zasady tej poczyniłem jednak liczne odstępstwa przy trudniejszych twierdzeniach. Nadto samo określenie funkcji zdaniowych i zdań, które podane być powinno na wstępie każdego systemu całkowicie sformalizowanego, znajduje się dopiero w rozdziale VIII.

Mimo to sądzę, że czytelnik po przestudiowaniu pierwszych dziewięciu rozdziałów będzie wiedział, na czym polegają dowody sformalizowane, i potrafi takie dowody w razie potrzeby sam budować. Znajdzie on bowiem w tych rozdziałach wiele przykładów rozumowań prawie sformalizowanych, a po przeczytaniu rozdziałów VIII i IX będzie również wiedział, jak należy określić wyrażenia sensowne i poprawnie formułować reguły wnioskowania.

W ten sposób — metodą stopniowego wprowadzania coraz dalej posuniętej ścisłości — starałem się osiągnąć cel dydaktyczny: zorientować czytelnika, na czym polega proces formalizowania rozumowań intuicyjnych. Cel zaś naukowy, którym byłoby ujęcie matematyki lub jej dostatecznie obszernego fragmentu w ramy dokładnie opisanego systemu sformalizowanego, nie leżał w moich zamiarach.

Aby umożliwić w części III względną choćby ścisłość rozumowań meta-matematycznych, musiałem dbać o dostateczną prostotę systemów sformalizowanych, używanych lub raczej aproksymowanych w pierwszych dwu częściach, i dlatego uznałem za wskazane całkowicie wyeliminować używanie funktorów nazwotwórczych. Z natury rzeczy odbiło się to ujemnie na przejrzystości i zwięzłości wielu wzorów i dowodów.

Należy się tu także wzmianka o użytej w tej książce symbolice. Starałem się dostosować ją do symboliki, używanej przez wielu polskich matematyków, stosujących logikę w teorii mnogości i topologii; tam, gdzie nie miałem tych wzorów, stosowałem symbolikę zbliżoną do symboliki Russell'a i Whitehead'a. Unikałem symboliki beznawiasowej, gdyż wydaje mi się, że utrudnia ona odczytywanie wzorów, nie przynosząc istotnego

pożytku, któryby to kompensował. Dalej, idąc za radą profesora Knastera, zastąpiłem cudzysłowy, używane powszechnie do tworzenia nazw wyrażeń, przez pisanie przed wyrażeniami słów takich jak *zdanie*, *zmienna*, *funkcja zdaniowa* i t. p. Tak np. piszę: *podstawiamy zmienną x za zmienną y w wyrażeniu $x^2 - y = 0$ zamiast: podstawiamy „ x ” za „ y ” w „ $x^2 - y = 0$ ”.* Do inowacji tej skłoniło mnie zarówno to, że konsekwentne stosowanie cudzysłowów jest nieraz bardzo trudne, jak i to, że czytelnik dopiero pod koniec książki może się dowiedzieć, do czego właściwie te cudzysłowy mają służyć, i nie mógłby się wobec tego zorientować, dlaczego jest ich tak dużo i jak należy rozumieć ich potrzebę.

Co do trzeciej trudności, związanej z zajęciem określonego stanowiska filozoficznego w zakresie podstaw matematyki, to celowo unikałem poruszania tych zagadnień w tekście, gdyż wykraczają one oczywiście poza ramy logiki formalnej. System logiczny potraktowałem jako język, w którym mówi się o zbiorach i relacjach. Przyjąłem dla tych tworów pewnik ekstensjonalności i uznałem, że podlegają one zasadom, znanym pod nazwą prostej teorii typów. Stanowisko takie jest dogodną podstawą do rozwinięcia zagadnień formalnych i pokrywa się z mniej lub więcej uświadomionym stanowiskiem większości matematyków — co zresztą nie znaczy, by musiało ono być uznane bez zastrzeżeń przez filozofów.

Jestem skłonny mniemać, że zadowolające rozstrzygnięcie zagadnienia podstaw matematyki nastąpi na drodze wskazanej przez konstruktywizm lub kierunek do niego zbliżony. Na tej jednak podstawie nie można by już teraz napisać podręcznika logiki.

Ograniczenie tematu książki do zagadnień formalnych odbiło się oczywiście też na jej treści. Nie ma w niej ani prób uzasadnienia filozoficznej poprawności prostej teorii typów, ani wzmianki o rozgałęzionej teorii typów czy o próbach stworzenia logiki niezależnej od teorii typów. Poza kilku nawiasowymi uwagami nie ma też w niej mowy ani o intuicjonizmie, ani o formalizmie, ani o żadnym innym kierunku, zmierzającym do takiego lub innego ugruntowania podstaw matematyki. Z tych samych względów nie poruszyłem trudności, związanych z teorią deskryptów ani też teorii sensu i znaczenia, zbudowanej przez Frege'go, a odnowionej niedawno przez Churcha.

Jak każdy niemal tom „Monografii Matematycznych”, tak i ta książka wiele zawdzięcza pracy i życzliwości profesora Bronisława Knastera, który nie tylko troszczył się o poprawny jej układ i wygląd graficzny, lecz zechciał też przejrzeć mój rękopis i poczynić w nim wiele poprawek zarówno stylistycznych jak i rzeczowych. W szczególności dotyczy to rozdziału VIII, dzięki czemu rozdział ten przybrał swą obecną postać.

Rękopis mój przeczytał również magister Roman Sikorski, którego uwagi umożliwiły mi poprawienie tekstu w wielu miejscach. Cenne uwagi zakomunikowali mi także profesorowie Edward Marczewski i Jerzy Słupecki oraz magistrowie Wanda Szmielęw i Helena Rasiowa, której jestem ponadto winien wdzięczność za pomoc w korektach.

Warszawa, w czerwcu 1948 roku.

Andrzej Mostowski

ERRATA

stronica i wiersz:	jest:	ma być:
25 ¹⁵	stwierdziłem pirycznie	stwierdził empirycznie
30 ^{8, 10}	$\equiv [$	$\equiv \{ \{$
30 ⁹	$ \equiv$	$\} \equiv$
30 ¹¹	$]$.	$\} \}$.
37 ^{10, 12}	$A \cdot B$	$A \cdot B$
38 ²	A'_d	A_d
38 ⁹	$\vdash A \equiv$	$\vdash A_d \equiv$
39 ¹⁴	(20)	(15)
46 ⁹	łustym	odmiennym
46 ¹³	zdaniotwórcze	zdaniotwórcze (z wyjątkiem negacji)
49 ⁶	$\sum_{n_0}(n_0 \quad \} \}$.	$\sum_{n_0}((n_0 \quad \} \} \}$.
64 ¹⁴	$\vdash \prod_v$	$\vdash \prod_x$
80 ¹⁹	(15) i (16)	(15), (17) i (12)
81 ¹⁷		
94 ¹²	na mocy (11)	na mocy (9)
102 ¹	$X \cdot Y \Delta X \cdot Z$	$(X \cdot Y) \Delta (X \cdot Z)$

stronica i wiersz:	jest:	ma być:
102 ⁵	$X \Delta Y \Delta X \cdot Y$	$X \Delta Y \Delta (X \cdot Y)$
103 ¹²	$x \cdot 1 = x$	$x \cdot 1 = x$
105 ₇	8	9
117 ⁶	(2)	(1)
117 ⁷	59	58
123 ⁶	pierwszy	drugi
123 ⁷	drugiego	pierwszego
137 ₁₀	X i Y	Y i Z
142 ₆	$\mathcal{R}(x) \leq \mathcal{R}(y)$	$\mathcal{R}(x) < \mathcal{R}(y)$
146 ¹⁰	Najmniejszy	Największy
	najwięk-	najmniej-
150 ₁₈	S	S
159 ¹⁴	R , zawierają	R zawierają
160 ⁵	po	po-
174 ₁₆	§ 6	§ 5
190 ⁸	$\mathfrak{X}, \mathfrak{Y}$	$\mathfrak{X}, \mathfrak{Y}$
210 ²	$(X) (X \in X)$	$(\bar{X}) (X \in X)$
288 ¹²	$\varrho_1, \varrho_2, \dots$	$\varrho_1, \varrho_2, \dots$
334 ₁₆	$\prod_u [x(u) \rightarrow x(v)]$	$\prod_u x(u) \rightarrow x(v)$
337 ^{4,8}	R	N
341 ₆	której	w której rozwinięciu
		trójkowym
346 ₁₆	$n = \varphi(k, l, m)$	$n = \vartheta(k, l, m)$

CZĘŚĆ PIERWSZA

ROZDZIAŁ I

WIADOMOŚCI WSTĘPNE

§ 1. Wstęp. Jedną z najbardziej charakterystycznych cech nauk matematycznych jest możność przeprowadzania na ich terenie dowodów, to znaczy możność wyprowadzania jednych twierdzeń z drugich, o których prawdziwości przekonaliśmy się już dawniej, bądź też które umownie przyjmujemy za punkt wyjścia.

Wyprowadzanie jednych zdań z innych, czyli tak zwane rozumowanie dedukcyjne, gra wielką rolę również w naukach doświadczalnych, mianowicie przy wyprowadzaniu wniosków z hipotez. Im więcej można z hipotezy wyprowadzić wniosków zgodnych z doświadczeniem, tym bardziej prawdopodobna staje się ta hipoteza. Natomiast obalenie hipotezy wymaga wykazania, że z hipotezy tej wynika wniosek sprzeczny z doświadczeniem. Widać stąd, że i w naukach przyrodniczych przeprowadza się często wnioskowanie dedukcyjne, chociaż nie ma ono dla tych nauk tak doniosłego znaczenia jak dla matematyki.

Zarówno matematyka jak nauki przyrodnicze używają rozumowania dedukcyjnego jako instrumentu. Dla matematyka celem dowodu jest uzasadnienie nowego, dotąd nieznanego faktu, dla empiryka zaś rozumowanie dedukcyjne jest potrzebne do obalenia lub utwierdzenia hipotezy.

Ani więc matematyka, ani tym mniej nauki empiryczne nie studiują natury samego rozumowania dedukcyjnego. Nauka, która studium takie stawia sobie za zadanie, nosi nazwę *logiki*.

Potrzeba logiki zjawia się dość późno w psychice rozwijającego się umysłu i nie wszyscy odczuwają jej potrzebę jednakowo mocno. Wielu najwybitniejszych nawet uczonych nie zna wcale

SKOROWIDZ ZNAKÓW

	Str.		Str.
negacja	7	$\mathfrak{D}(R)$	dziedzina relacji 129
dopełnienie zbioru i relacji	97	$\mathfrak{C}(R)$	przeciwdziedzina relacji 129
koniunkcja	8	$\mathfrak{E}(R)$	pole relacji 130
iloczyn zbiorów i relacji	96	$X R$	relacja o ograniczonej dziedzinie 150
alternatywa	9	$R Y$	relacja o ograniczonej przeciwdziedzinie 150
+		$X R Y$	relacja o ograniczonej dziedzinie i przeciwdziedzinie (obustronnie ograniczona) 150
suma zbiorów i relacji	96	$R(X)$	obraz zbioru X dany przez relację R 150
$\rightarrow$		$\text{refl}(X)$	klasa relacji zwrotnych w X 153
$\equiv$		$\text{arefl}(X)$	klasa relacji przeciwzwrotnych w X 153
równoważność	12	$\text{sym}(X)$	klasa relacji symetrycznych w X 154
		$\text{asym}(X)$	klasa relacji przeciwsymetrycznych w X 154
dyzjunkcja	16	$\text{asym}^*(X)$	klasa relacji na w pół przeciwsymetrycznych w X 154
$\vdash$		$\text{trans}(X)$	klasa relacji przechodnich w X 154
skrót słów: <i>jest tautologią</i>	20, 227	$\text{aeq}(X)$	klasa relacji zwrotnych, symetrycznych i przechodnich w X 156
A_d		$\text{part}(X)$	klasa podziałów zbioru X 157
wyrażenie dwoiste do A	37	$\mathfrak{A}(R, X)$	rodzina klas abstrakcji relacji R w zbiorze X 158
$\prod$		$\text{con}(X)$	klasa relacji spójnych w zbiorze X 142
duży kwantyfikator	44	$\text{ord}(X)$	klasa relacji porządkujących zbiorów X 142
$\sum$		$\text{b ord}(X)$	klasa relacji dobrze porządkujących zbiorów X 144
mały kwantyfikator	45	$\text{ord}^*(X)$	klasa relacji częściowo porządkujących zbiorów X 144
$\prod_{\Phi(x)}$		1-Cls	klasa relacji jednoznacznych 146
kwantyfikatory o ograniczonym zakresie	49	Cls-1	klasa relacji odwrotnie jednoznacznych 150
$\sum_{\Phi(x)}$		1-1	klasa relacji doskonałych (wzajemnie jednoznacznych) 151
ϵ		$\mathfrak{D}_1(U)$	pierwsza, druga i trzecia dziedzina relacji
należenie elementu do zbioru	89	$\mathfrak{D}_2(U)$	trójczłonowej 154
$(x)\Phi(x)$		$\mathfrak{D}_3(U)$	
zbiór x -ów spełniających warunek $\Phi(x)$	91	U_{123}, U_{132}	
$(x, y)\Phi(x, y)$		U_{213}, U_{231}	relacje odwrotne do relacji trójczłonowej 154
relacja, zachodząca między x a y wtedy i tylko wtedy, gdy $\Phi(x, y)$	91, 263	U_{312}, U_{321}	
$\subset$		$\sim_R$	równoliczność zbiorów dane przez relację R 165
zawieranie się (inkluzja) dla zbiorów i relacji	93	ip	stosunek równoliczności zbiorów 166
$=$		Nc	klasa liczb kardynalnych 172
równość i równość zakresowa	94, 109	$\text{Nc}(X)$	liczba kardynalna zbioru X 177
$\neq$			
różność i różność zakresowa	95, 112		
0			
zbiór pusty	95		
1			
zbiór pełny	85		
0*			
relacja pusta	95		
1*			
relacja pełna	96		
1'			
równość	109		
0'			
różność	112		
$\check{R}$			
relacja odwrotna	119		
$R;S$			
iloczyn względny relacji (relacja złożona)	120		

		Str.
0	liczba kardynalna zero	177
$\iota(x)$	zbiór złożony z jednego elementu x	177
$\aleph^*$	następnik liczby kardynalnej $\aleph$	178
ind	klasa zbiorów dziedzicznych	182
Neind	zbiór liczb kardynalnych skończonych (induktywnych)	183
$+$, s	dodawanie liczb kardynalnych	187
$*$, $(*)$, $(*,*)$, $((*)$, ...	symbole typów	205
x^c	zmienna typu c	215
$E(x, y)$	skrót słów: x jest elementem mnogości y	245
$(\exists x)\Phi(x)$	to x , dla którego $\Phi(x)$	250
$\frac{\quad}{df}$	równość definicyjna	250
$\ulcorner \urcorner$	quasi-cudzysłowy	312
$(B)!\Phi\left(\begin{smallmatrix} x, y, \dots, u \\ P, Q, \dots, R \end{smallmatrix}\right)$	skrót słów: przedmioty $P, Q, \dots, R$ spełniają ro dziedzinie B funkcję zdaniową Φ o zmiennych $x, y, \dots, u$	327
$N(\Phi)$	numer wyrażenia Φ	363
$q\{I\}$	zbiór złożony z q -elementowych podzbiorów zbioru I	363

SKOROWIDZ NAZW

Liczby oznaczają stronicę.

<i>Absolutne dowody niesprzeczności</i> 277.	<i>Część wspólna p. Poczyn.</i>
<i>Abstrakcji</i> klasy 138, — zasada 138, — znak 91.	<i>Czynniki koniunkcji</i> 8.
<i>Addytywność</i> relacji 131.	<i>Dedekinda p. Liczby.</i>
<i>Aksjomat</i> 225. — definicyjny 90, — ekstensjonalności 113, — epsilonowy 256, — określoności 245, — sprowadzalności 90, — tworzenia mnogości potęgowej 245, — tworzenia par 245, — tworzenia sum 245.	<i>Dedukcyjne p. Rozumowanie.</i>
<i>Aksjomaty</i> algebry Boole'a 103, — równości 225.	<i>Definiendum</i> 250.
<i>Aksjomatyczna</i> teoria mnogości 244.	<i>Definiens</i> 250.
<i>Aksjomatyczne</i> ujęcie rachunku zdań 39.	<i>Definicja</i> granicy ciągu 49, — indukcyjna 187, — jednostajnej ciągłości 49, — tautologii 56.
<i>Algebra</i> Boole'a 102, — logiki 28.	<i>De Morgana p. Prawa.</i>
<i>Alternatywa</i> 9, — elementarna 32, — prosta 294, — uogólniona 47, — wyłączająca 9.	<i>Dictum de omni</i> 59.
<i>Analityczne p. Zdanie.</i>	<i>Dodawanie</i> pierścienia 160.
<i>Antynomie</i> 208, 277, — Berry'ego 315, — Burali-Forti'ego 210, 213, 218, — kłamcy 319, — Richarda 318, 367, — Russell'a, 209, 213, 218, 247, — semantyczne 315, — wyrazu heterologiczny 320, — zbioru wszystkich zbiorów 210.	<i>Dołączanie</i> kwantyfikatorów 55.
<i>Antysymetria</i> relacji trójczłonowych 154.	<i>Dopełnienie</i> 97, — podwójne 140.
<i>Apagogeniczne</i> dowody 22.	<i>Dowód</i> 57, — sformalizowany 227.
<i>Argument</i> p. Zbiór.	<i>Dowody</i> apagogeniczne 22, — niesprzeczności absolutne 277, — przez interpretację 274.
<i>Arytmetyzacja</i> p. Metoda.	<i>Duns Scotusa p. Prawo.</i>
<i>Autologiczny</i> 320.	<i>Dwoiste</i> funktory 38.
Baza 325.	<i>Dwoistość</i> 37, 38, 65, 74, — w algebrze Boole'a 107.
<i>Berry'ego</i> p. Antynomie.	<i>Dyzjunkcja</i> 16.
<i>Boole'a</i> algebra p. Algebra.	<i>Dyzjunkcyjna</i> postać normalna 294.
<i>Burali-Forti'ego</i> p. Antynomie.	<i>Działanie</i> łączne 157, — monotoniczne (lewo- i prawostronnie) 159, — odwrotne (lewo- i prawostronnie) 158, — określone w zbiorze 156, — przemienne 156, — wykonalne w zbiorze 156.
<i>Cantora</i> twierdzenie 347, — zbiór 341.	<i>Dziedziczność</i> zbioru (—własności) 182.
<i>Cauchy'ego</i> warunek 49.	<i>Dziedzina</i> 129, — ograniczona 130, — pierwsza, druga i trzecia 154.
<i>Charakterystyka</i> 79, 295.	<i>Egzystencjalne p. Zdanie.</i>
<i>Ciało</i> 160.	<i>Ekstensjonalność</i> 111, 216, — funktorów 15.
<i>Ciąg</i> nieskończony 148.	<i>Element</i> 89, — ostatni 143, — pary uporządkowanej (pierwszy i drugi) 143, — pierwszy 143.
<i>Ciągłość</i> jednostajna 49, —ci pewnik 242.	<i>Eliminacja</i> kwantyfikatorów 298, — definicji indukcyjnych 257.
<i>Claviusa</i> p. Prawo.	<i>Empiryzm</i> 73, 357.
	<i>Epsilonowy</i> aksjomat 256.

Figury syllogizmów 126, 127, 129.
Finitystyczne p. Rozumowanie.
Forma p. Postać.
Formalizm 357.
Formalna supozycja 311.
Formalne p. Liczby.
Funkcja 147, — liczbowa 345, — obliczalna 300, 301, — parzysta 153, — zdaniowa 4, — zdaniowa jednostkowa 250, — zdaniowa molekularna 324, — zdaniowa fałszywa w dziedzinie B 330, — prawdziwa 330, — prawdziwa w dziedzinie B 330, — spełnialna w dziedzinie B 330.
Funktory dwoiste 38, — ekstensjonalne 15, — nazwotwórcze 264, — zdaniotwórcze 7.
Genetyczna p. Metoda.
Geometria rzutowa 240.
Goldbacha p. Hipoteza.
Góbla twierdzenie 371, — o pełniłości węższego rachunku funkcyjnego 353.
Grupa 159, 234, — przemienna 159, — uporządkowana 159.
Heterologiczny 320.
Hilberta p. Program.
Hipoteza Goldbacha 50, 270.
Homomorfizm 197.
Idealizm 357.
Identitas indiscernibilium 110.
Identyczność 109.
Iloczyn kartezjański 148, — logiczny 8, — relacji 96, — uogólniony 47, — względny 120, — zbiorów 96.
Implikacja 10, — odwrotna 24, — prosta 23, — przeciwna 24, — przeciwstawna 24, — ścisła 12.
Indukcja p. Zasada.
Indukcyjna definicja 187, 329.
Induktywne liczby 183.
Indywidua 204.
Inferencyjna p. Równoważność.
Inkluzja 93.
Interpretacja 270, — skończona 276.
Intuicjonizm 41, 73.
Intuicyjne p. Liczby.
Istotna zmienna 45.
Izomorfizm relacji 194.
Jednoczesne zaprzeczenie 16.
Jednorodność relacji 130.
Jednostajna ciągłość 49.
Jednostkowa funkcja zdaniowa 250.
Kardynalna liczba 171, 177, 181, 183.
Kartezjański iloczyn 148.
Kategoria semantyczna 206.
Kategoryczność teorii 305.

Kierunki 140.
Klasy abstrakcji 138.
Klasyfikacja 137.
Koniunkcja 8, — uogólniona 47.
Koniunkcyjna p. Postać.
Konkluzja 126.
Konstruktywizm 73.
Konwers 119.
Kwadrat logiczny 129.
Kwantyfikatory 44, — duży (ogólny) 44, — mały (szczegółowy) 45, — y o ograniczonym zakresie 49.
Leksykograficzne p. Uporządkowanie.
Lewostronna monotoniczność 159, — odwrotność 158, — rozdzielność 158.
Leżenie między p. Relacja.
Liczba zero 177.
Liczby induktywne 183, — jako nazwy własności pojęć 175, — kardynalne 171, — kardynalne nieskończone w znaczeniu Dedekinda 181, — kardynalne refleksywne 181, — kardynalne skończone 177, 183, — naturalne 177, 183, — naturalne formalne 301, — naturalne intuicyjne 301, — porządkowe 197, — relatywne 196, — rzeczywiste 140, — wymierne 140, — względne 139.
Logika 1, — dwuwartościowa 27, 40, — matematyczna 2, — rzędu n 324, — tradycyjna 2.
Logistyka 2.
Łączność działania 157, — iloczynu, sumy zbiorów 100.
Macierz 79, 295.
Maksimum 143.
Materiałna supozycja 311.
Meta-matematyka 266.
Meta-teoria 274, 293.
Metoda aksjomatyczna 52, — arytmetyzacji meta-matematyki 320, 322, — eliminacji kwantyfikatorów 298, — genetyczna 244, — tablicowa 41, — zerowo-jedynkowa 20.
Metodologia 293.
Minimum 143.
Mnogość 244, 358.
Mnogości równej mocy 359.
Mnożenie pierścienia 160.
Moc zbioru 177.
Modalne p. Zdanie.
Model 270, — semantyczny 356, — teorii 270, — wyrażenia 270.
Moduł grupy 235, 253, — działania 160, — lewostronny, prawostronny 123, 160, 236.
Molekularna funkcja zdaniowa 175.
Monotonia p. Prawa.

Najmniejsza wspólna wielokrotność 144.
Największy wspólny dzielnik 144.
Następnik 231, — implikacji 10, — liczby kardynalnej 178.
Nazwa liczby 3, — wyrażenia 291.
Nazwotwórcze funktory 264.
Negacja 7.
Nieprzeliczalna mnogość 358.
Nierozróżnialność 110.
Nierozstrzygalność wyrażenia 291.
Nieskończone liczby kardynalne w znaczeniu Dedekinda 181.
Niesprzeczność teorii 273 (zob. też *Prawo*).
Niezależność aksjomatów 279.
Normalna postać 32, — własność 209, — y zbiór 209.
Numer ciągu wyrażań 322, — wyrażenia 322, — znaku 321.

Obraz zbioru 130, — geometryczny funkcji zdaniowej 6, 342.
Odrywanie p. Operacja.
Ograniczenie zbioru 255.
Okres warunkowy 10.
Operacja addytywna 131, — dołączania dużego kwantyfikatora 55, — małego kwantyfikatora 55, — odrywania 53, — opuszczania dużego kwantyfikatora 55, — małego kwantyfikatora 55, — podstawiania 53, — uogólniania 56.
Opuszczanie kwantyfikatorów 55.

Parametry 91.
Para uporządkowana 148, 359.
Partito numerorum 198.
Parzysta funkcja 153.
Pełność reguł wnioskowania 332.
Pełny system prostej teorii typów 217.
Pewnik 225, — ciągłości 241, 242, — nieskończoności 185, 245, — sprowadzalności 90, — wyróżniania 90, 246, — wyboru 246, (zob. też *Aksjomat*).
Pewniki 225, — definicyjne 216, — ekstensjonalności 216, (zob. też *Aksjomaty*).
Pierścień 159.
Pierwotne pojęcia 223.
Pochłanianie p. Prawa.
Podmnożenie 245.
Podobieństwo relacji 195.
Podporządkowanie 126.
Podprzeciwieństwo 129.
Podstawianie p. Operacja.
Podwójne przeczenie 26.
Podział 137.
Poglądy na matematykę 357.

Pojęcia pierwotne 223, — zależne 284.
Pole relacji 130.
Poprzednik 144, — implikacji 10.
Porządek częściowy 144, — ki częściowe 124 (zob. też *Uporządkowanie*).
Postać normalna dyzjunkcyjna 36, 294, — koniunkcyjna 36, — w rachunku kwantyfikatorów 79.
Pozorna zmienna 45.
Półpłaszczyzna 141.
Półprosta 141.
Prawa de Morgana 27, — de Morgana dla kwantyfikatorów 72, — de Morgana dla zbiorów 100, — de Morgana w algebrze Boole'a 106, — ekstensjonalności dla alternatywy i koniunkcji 29, — łączności 28, — konwersji 126, — kwadratu logicznego 129, — logiczne 51, — monotonii 145, — monotonii dla iloczynu względnego 122, — pochłaniania w algebrze Boole'a 106, — podporządkowania 126, — podprzeciwieństwa 129, — podwójnego przeczenia 26, — przeciwieństwa 129, — przemienności 28, — przedstawiania kwantyfikatorów 75, — rozdzielności 64, — rozdzielności dla iloczynu względnego 121, — tautologii 29, — tautologii dla zbiorów 101, — tautologii w algebrze Boole'a 105.
Prawo Claviusa 24, — dictum de omni 59, — dodawania implikacji 29, — Duns Scotusa 25, — ekstensjonalności 111, — komutacji 61, — logiczne 20, — łączności 28, — łączności dla iloczynu względnego 121, — łączności dla iloczynu zbiorów 100, — łączności dla sumy zbiorów 100, — mnożenia implikacji 29, — niesprzeczności 273, — podwójnego dopełnienia 140, — podwójnego dopełnienia w algebrze Boole'a 105, — podwójnego przeczenia 26, — przechodności dla inkluzji 93, — przechodności dla równości 110, — przechodności dla równości zakresowej 94, — przemienności 28, — przemienności dla iloczynu zbiorów 101, — przemienności dla sumy zbiorów 100, — rozdzielności 64, rozdzielności dodawania względem mnożenia 28, — rozdzielności mnożenia względem dodawania 28, — rozdzielności dodawania względem mnożenia dla zbiorów 101, — rozdzielności mnożenia względem dodawania dla zbiorów 101, — rozkładania dużego kwantyfikatora 61, — rozkładania małego kwantyfikatora 62, — równości przedmiotów nierozróżnialnych 110,

sprzeczności 27, 273, — sylogizmu warunkowego 21, — symetrii dla równości 110, — symetrii dla równości zakresowej 95, — tożsamości dla równości 110, — tożsamości dla równości zakresowej 94, — transpozycji 22, — wyłączonego środka 26, 293, — wyłączonego środka dla zbiorów 100, — zwrotności dla inkluzji 93.

Praprostronna monotoniczność 159, — odwrotność 158, — rozdzielną 158.

Predykaty p. *Rachunek*.

Produkt 143.

Program Hilberta 266.

Przebieganie zbioru przez zmienną 4.

Przechodność inkluzji 93, — relacji 134, — równości 110.

Przeciwzwrótność relacji 133.

Przeciwdziedzina 129, — ograniczona 130.

Przeciwieństwo 129.

Przeciwsymetria p. *Antysymetria*.

Przedmioty o bazie B 325.

Przekształcona p. *Relacja*.

Przeliczalny zbiór 357.

Przemienność 28, — działania 156, — grupy 159.

Prześłanka 126.

Przestawianie kwantyfikatorów 75.

Przestrzeń C^k 342, — topologiczna 247.

Punkty sieciowe 48.

Quasi-cudzoślowsy 312.

Rachunek funkcyjny rozszerzony 217, — funkcyjny węższy 217, — funkcyjny węższy jednoargumentowy 217, — predykatów rozszerzony 217.

Realizacja stopnia α 347.

Realizm 73, 357.

Refleksyjne liczby kardynalne 181.

Reguła definiowania 250, — definiowania rozszerzona 264, — definiowania uzupełniona 263, — odrywania 11, 21, — podstawiania 21.

Reguły wnioskowania 52.

Relacja addytywna 131, — inkluzji 93, — leżenia między 87, 239, 274, — odwrotna 119, — pełna 85, 96, — przekształcona 153, — pusta 85, 95, — zawierania 93, — równości 109, — różności 112, — spójna 142.

Relacje 85, — antysymetryczne 134, — doskonałe 151, — izomorficzne 195, — jednorodne 130, — jedno-jednoznaczne 151, — jednoznaczne 146, — jednoznaczne względem pierwszego argumentu 155, — m -znaczne 152, — m - n -znaczne 153, — na wół przeciwsymetryczne 134, — n -członowe 85, — o ograniczonej dziedzinie, przeciw-

dziedzinie 130, — obustronnie ograniczone 130, — odwrotnie jednoznaczne 150, — odwrotnie n -znaczne 153, — podobne 195, — porządkujące 142, — przechodnie 134, — przeciwsymetryczne 134, — przeciwwrotne 133, — spójne 142, — symetryczne 133, — wzajemnie jednoznaczne 151, — zwrotne 133.

Richarda p. *Antynomia*.

Rozdzielność iloczynu względnego 121, — lewostronna, prawostronna 158.

Rozkładanie kwantyfikatorów 61, 62.

Rozstrzygalność teorii 299, 303.

Rozumowanie dedukcyjne 1, — finitystyczne 278, — nieefektywne 221, — niekonstruktywne 221.

Równokształtność 19, — relacji 194.

Równoliczność zbiorów 165.

Równość 109, — definicyjna 250, — mocy 359, — zakresowa 94.

Równości definicyjne 91.

Równoważność 12, — inferencyjna 31, — układów aksjomatów 279.

Równoważności 136.

Różnica symetryczna 101.

Różność 112, — zakresowa 95.

Russella p. *Antynomia*.

Rząd teorii 224, — typu 205.

Rzutoma geometria 240.

Scotusa p. *Prawo*.

Schematy tautologii 58.

Semantyczna antynomia 315, — y model 356.

Semantyka 309.

Sensowne p. *Wyrażenie*.

Składnia 309.

Składniki alternatywy 9.

Skolema-Löwenheima twierdzenie 356.

Stomnikowe p. *Uporządkowanie*.

Spełnianie funkcji zdaniowej 5, 326-330.

Spójność relacji 142.

Spromadzalność p. *Pewnik*.

Sprowadzenie do niedorzeczności 22.

Sprzeczność p. *Prawo*.

Stale specyficzne 223.

Stosunek 85.

Struktura 145, — zupełna 145.

Suma logiczna 9, — relacji 96, — uogólniona 47, — względna 124, — zbiorów 96.

Supozycja formalna, materialna 311.

Sylogistyka 124.

Sylogizmy I figury 126, — II, III i IV figury 127.

Symetria relacji 133, — relacji trójczłonowych 154, — równości 110, — równości zakresowej 95.

Systematyczna wieloznaczność 219.

Tautologie rachunku kwantyfikatorów 51, — rachunku zdań 20.

Teoria elementarna grup 234, — elementarna grup przemiennych uporządkowanych 237, — elementarna liczb rzeczywistych 237, — elementarna nierówności 233, — elementarna relacji leżenia między 239, — kategoriyczna 305, — liczb naturalnych 243, — mnogości 244, — niesprzeczna 273, — pełna liczb rzeczywistych 241, — przestrzeni topologicznych 247, — sformalizowana 227, — typów konstruktywnych 317, — prosta typów 214, — rozgałęziona typów 214, — rozstrzygalna 299, — zupełna 291.

Teorie elementarne 224, — rzędu nieskończonego 224.

Termin mniejszy, średni, większy 127.

Teza 11, 31.

Topologiczna przestrzeń 247.

Tożsamość 109 (zob. też *Prawo*).

Transpozycja p. *Prawo*.

Tryb 127, — y sylogizmów 129.

Twierdzenie 226, 227, — Cantora 347, — Gödla 371, — o dedukcji 267, — drugie o eliminowaniu definicji 262, — pierwsze o eliminowaniu definicji 257, — Skolema-Löwenheima 356, — Tarskiego 366.

Typ 88, — logiczny 204, — o bazie B 325, — porządkowy 196, — stałych specyficznych 223, — zerowy 205.

Układy aksjomatów niezależne, równoważne 279.

Uogólnianie 56.

Uogólniona alternatywa, koniunkcja 47.

Uporządkowana grupa 159, — para 358, — e trójki i czwórki 148.

Uporządkowanie zbioru 143, — dobre 144, — leksykograficzne (słownikowe) 303, 318.

Walcowanie 9.

Wartość funkcji 148, — logiczna 13.

Warunek Cauchy'ego 49, — dostateczny, konieczny 13.

Wieloznaczność systematyczna 219.

Własność 83, 244.

Własności normalne 209.

Wnętrze zbioru 255.

Wniosek 127.

Wolna zmienna 45.

Współrzędne 167.

Wykonalność działania 156.

Wybór p. *Pewnik*.

Wykres p. *Obraz*.

Wynik działania 156, — złożenia 234, — złożenia relacji 120.

Wynikanie p. *Implikacja*.

Wyrażenie dwoiste 37, — nierozstrzygalne 291, — o postaci normalnej 32, — sensowne 18.

Wyóżnianie p. *Pewnik*.

Zakresy pojęć 175.

Zależność pojęć pierwotnych 284.

Założenie 11.

Zamknięcie zbioru 247, 343.

Zasada abstrakcji 138, — czystości typów 214, — dwoistości 107, — indukcji 138.

Zasięg kwantyfikatora 45.

Zawieranie p. *Inkluzja*.

Zbiory normalne 209.

Zbiór 83, — argumentów 147, — Cantora 341, — definiowalny 364, — dziedziczny 182, — jednostkowy 84, — liczb naturalnych 253, — liczb wymiernych 254, — normalny 209, 213, — pełny 85, 96, — przeliczalny 357, — pusty 84, 95, — skończony 186, — uporządkowany 143, — wartości 147, — zamknięty 247, 370.

Zdanie analityczne 173, — egzystencjalne 59, — modalne 41, — ogólne, ogólnoprzeczące, ogólnotwierdzące, szczegółowo-przeczące, szczegółowotwierdzące 125.

Zdaniotwórcze funktory 7.

Zdaniowa p. *Funkcja*.

Zero p. *Liczba*.

Zero-jedynkowa p. *Metoda*.

Złożenie 234, — relacji 120.

Zmienne 4, — istotne, pozorne, wolne 45, — zdaniowe 7, — związane 45.

Znak abstrakcji 91.

Zupełność teorii 291.

Związana zmienna 45.

Zwrótność 93.

SKOROWIDZ NAZWISK

Liczby oznaczają stronicę.

Ajdukiewicz 206.
 Arystoteles 2, 124, 125.
 Bachmann 272.
 Beltrami 276.
 Bernays 246, 256, 278, 279, 301, 309, 355, 358.
 Berry 315.
 Beth 219.
 Bielecki 248.
 Birkhoff 25, 41, 105, 145.
 Black 221, 331.
 Blake 50, 347.
 Boczwar 211, 213.
 Boole 28, 102, 374.
 Brouwer 73.
 Burali-Forti 208.
 Byrne 107.
 Cantor 140, 341, 347.
 Carnap 15, 272.
 Church 149, 304.
 Chwistek 214, 317.
 Clavius 24, 25, 33.
 Couturat 25, 29.
 Curry 18.
 Dedekind 181.
 De Morgan 27, 28, 74, 100, 132.
 Dirichlet 147.
 Dubreil 141, 146.
 Duns-Scotus 25, 26, 95.
 Euklides 230, 231, 276.
 Euler 5, 147, 198.
 Fraenkel 213, 221, 249.
 Frege 40, 136, 175, 176, 177, 184, 185, 186, 208, 229, 251, 257, 313, 315.
 Gentzen 219.
 Gerhardt 110.
 Gödel 51, 221, 279, 299, 301, 323, 345, 352, 356, 365, 369, 371-373.
 Grelling 320.
 Hardy 198.
 Herbrand 228, 267, 353.
 Hilbert 141, 230, 256, 266, 278, 279, 282, 283, 301, 309, 313, 355.
 Huntington 107.
 Hurwitz 199.
 Janiszewski 357.
 Jaśkowski 59, 274.
 Jordan 231.
 Kant 184.
 Kleene 301.
 Knaster 211.
 Kotarbiński 129.
 König 153.
 Kronecker 172.
 Kuratowski 48, 248, 255.
 Lagrange 147.
 Landau 139, 183.
 Langford 12, 41, 298.
 Leibniz 57, 109, 110, 112, 229, 257, 372.
 Leśniewski 37, 85, 206, 214, 251.
 Lewis 12, 41, 298.
 Lindenbaum 200.
 Löwenheim 356, 357.
 Łukasiewicz 16, 18, 21, 40, 41, 42.
 Mc Kinsey 124.
 Menger 282.
 Nelson 320.
 v. Neumann 41.
 Padoa 288.
 Peano 13, 18, 89, 147, 183, 250.
 Peirce 47, 124.
 Platon 231.
 Poincaré 25, 26, 184, 199, 276, 277.
 Post 17, 40, 373.
 Pressburger 18.
 Quine 4, 213, 312.

Ramanujan 198.
 Rasiowa 37.
 Richard 318.
 Robinsohn 112.
 Rosser 357.
 Russell 21, 25, 40, 90, 91, 132, 146, 153, 175, 208, 213, 214, 247, 271, 272, 315.
 Schönfinkel 355.
 Schröder 48, 124.
 Scholz 21.
 Shannon 104.
 Sheffer 16.
 Sierpiński 17, 140, 143, 153, 159, 160, 161, 186, 342, 347.
 Skolem 298, 356, 359, 360.
 Stone 102, 161.
 Szestakow 104.
 Szpilrajn-Marczewski 146.
 Szmielew 304.
 Śleszyński 129, 314.
 Tarski 41, 48, 124, 159, 200, 217, 219, 223, 233, 237, 241, 267, 283, 288, 291, 298, 299, 304, 308, 323, 327, 331, 360, 362, 364, 365.
 Van der Waerden 198.
 Veblen 305.
 Wang 248.
 Weyl 41, 48.
 Wilkosz 133.
 Whitehead 21, 40, 90, 132, 146, 153, 213, 240, 241, 263, 315.
 Zacharias 239.
 Zawirski 41, 73.
 Zermelo 90, 244, 246.
 Żyliński 17.

SPIS RZECZY

PRZEDMOWA	Str. III
ERRATA	VII

CZĘŚĆ PIERWSZA

ROZDZIAŁ I. WIADOMOŚCI WSTĘPNE.

§ 1. Wstęp	1
§ 2. Zmienne. Funkcje zdaniowe	3

ROZDZIAŁ II. RACHUNEK ZDAŃ.

§ 1. Negacja	7
§ 2. Koniunkcja	8
§ 3. Alternatywa	9
§ 4. Implikacja	10
§ 5. Równoważność	12
§ 6. Uwaga, dotycząca symboliki	13
§ 7. Dalsze funktory zdaniotwórcze. Związki między funktorami	14
§ 8. Tautologie rachunku zdań	18
§ 9. Niektóre ważne tautologie	21
§ 10. Tautologie algebry logicznej	28
§ 11. Postacie normalne	31
§ 12. Dwoistość	37
§ 15. O aksjomatycznym ujęciu rachunku zdań i logikach wielowartościowych	39

ROZDZIAŁ III. KWANTYFIKATORY.

§ 1. Określenia i przykłady	44
§ 2. Zastosowanie kwantyfikatorów do zapisywania twierdzeń matematycznych. Kwantyfikatory o ograniczonym zakresie	49
§ 3. Reguły wnioskowania. Tautologie	51
§ 4. Przykłady tautologii	58
§ 5. Tautologie dotyczące rozdzielności	64
§ 6. Zastosowania do dowodów matematycznych	68
§ 7. Prawa de Morgana dla kwantyfikatorów. Prawa przedstawiania kwantyfikatorów	72
§ 8. Postacie normalne	79

CZĘŚĆ DRUGA

ROZDZIAŁ IV. ALGEBRA ZBIORÓW I RELACJI.

§ 1. Zbiory i relacje	83
§ 2. Funkcje zdaniowe a zbiory i relacje. Symbol abstrakcji	88
§ 3. Inkluzja, równość zakresowa. Działania na zbiorach i relacjach	93
§ 4. Związek między rachunkiem zbiorów i relacji a rachunkiem zdań	97
§ 5. Algebra Boole'a	102

ROZDZIAŁ V. RÓWNOŚĆ.

§ 1. Definicja równości	109
§ 2. Równość zbiorów i relacji. Pewnik ekstensjonalności	112
§ 3. Eliminacja symbolów abstrakcji	114

ROZDZIAŁ VI. TEORIA RELACJI.

§ 1. Relacja odwrotna	119
§ 2. Iloczyn względny	120
§ 3. Sylogistyka Arystotelesa	124
§ 4. Dziedzina i przeciwdziedzina. Relacje ograniczone. Obrazy	129
§ 5. Relacje zwrotne, symetryczne, przechodnie oraz pokrewne typy relacji	153
§ 6. Równoważności	156
§ 7. Relacje spójne, porządkujące i porządki częściowe	142
§ 8. Relacje jednoznaczne, odwrotnie jednoznaczne i doskonałe	146
§ 9. Relacje wielozłożowe. Działania	153
§ 10. Dodatek. Dowód wzorów (46_1) , (46_2) i (46_3)	161

ROZDZIAŁ VII. LICZBY NATURALNE. IZOMORFIZM.

§ 1. Równoliczność zbiorów	165
§ 2. Liczby kardynalne	169
§ 3. Czym są liczby naturalne?	172
§ 4. Zero i następnik	177
§ 5. Liczby naturalne. Pewnik nieskończoności	181
§ 6. Definicje indukcyjne	187
§ 7. Izomorfizm relacji. Liczby relatywne. Homomorfizm	194
§ 8. Zasadnicze twierdzenie o izomorfizmie	199

ROZDZIAŁ VIII. TEORIA TYPÓW LOGICZNYCH.

§ 1. Systematyka typów logicznych	204
§ 2. Antynomie	207
§ 3. Prosta teoria typów	213

CZĘŚĆ TRZECIA

ROZDZIAŁ IX. SFORMALIZOWANE TEORIE MATEMATYCZNE.

§ 1. Ogólny opis teorii sformalizowanych	222
§ 2. Porównanie teorii sformalizowanych i teorii ujętych aksjomatycznie. Uwagi historyczne	229

	Str.
§ 3. Przykłady sformalizowanych teorii elementarnych	232
§ 4. Przykłady teorii nie-elementarnych	242
ROZDZIAŁ X. DEFINICJE.	
§ 1. Reguła definiowania	248
§ 2. Przykłady definicji	253
§ 3. Twierdzenia o eliminowaniu definicji	257
§ 4. Uzupełnienia i rozszerzenia reguły definiowania	263
ROZDZIAŁ XI. ZAGADNIENIA METODOLOGICZNE.	
§ 1. Twierdzenie o dedukcji	267
§ 2. Modele teorii sformalizowanych	270
§ 3. niesprzeczność	275
§ 4. Uwaga o tzw. absolutnych dowodach niesprzeczności	277
§ 5. Niezależność aksjomatów	279
§ 6. Niezależność pojęć pierwotnych	283
§ 7. Zupełność	291
§ 8. Rozstrzygalność	299
§ 9. Kategoryczność	304
ROZDZIAŁ XII. O META-MATEMATYCE.	
§ 1. Meta-matematyka jako odrębna nauka dedukcyjna	308
§ 2. Wyrażenia i nazwy wyrażeń	310
§ 3. Antynomie semantyczne	315
§ 4. Metoda arytmetyzacji	320
ROZDZIAŁ XIII. ZAGADNIENIE PEŁNOŚCI REGUŁ WNIOSKOWANIA.	
§ 1. System L_n	324
§ 2. Pojęcie spełniania	326
§ 3. Zdania prawdziwe, fałszywe i spełnialne	330
§ 4. Twierdzenie o pełności dla funkcji zdaniowych bez kwantyfikatorów	332
§ 5. Prawdziwość tautologii logicznych	336
§ 6. Geometryczna interpretacja pojęcia spełniania w węższym rachunku funkcyjnym	341
§ 7. Twierdzenie Gödla o pełności węższego rachunku funkcyjnego	345
§ 8. Twierdzenie Skolema-Löwenheima	356
ROZDZIAŁ XIV. TWIERDZENIE GÖDLA.	
§ 1. Twierdzenie Tarskiego o niedefiniowalności pojęcia spełniania	362
§ 2. Porównanie twierdzenia Tarskiego z antynomią Richarda	367
§ 3. Twierdzenie Gödla o niepełności bogatszych systemów logicznych. Zakończenie	369
SKOROWIDZ ZNAKÓW	376
SKOROWIDZ NAZW	379
SKOROWIDZ NAZWISK	384

